

ВИДАТНІ ПОСТАТІ

До 150-ти річчя з Дня народження Андрія Шептицького

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ: ВІХИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ*

*Я так дуже хотів би обтерти сльози з очей тих, що плачуть, потішити кожного, хто сумує, покріпити кожного, хто хворий, просвітити кожного, хто темний! Я хотів би стати всі для усіх, щоб всіх спасти. Нехай нині умру, нехай у вічності не зазнаю щастя, нехай відлученим буду від Христа, коли б лише Ви, Браття мої по крові, були спасенні.
Андрей Шептицький*

За свою багатолітню історію в Україні сформувалася ціла плеяда видатних особистостей світового рівня в різних сферах суспільних відносин. Серед цих славетних діячів виділяється постать А. Шептицького, 150-ти річчя якого від дня народження минає у цьому році. Слова А. Шептицького, що винесені в епіграфі даної публікації, складають суть постановки проблеми. Адже в кожного, хто їх прочитає, виникає почуття поваги до цієї особистості, її відданості служінню кожному із нас, вони у найбільшій мірі характеризують різнобічну, багатогранну та різновекторну її діяльність. Все це в комплексі привертає особливу увагу до постаті митрополита А. Шептицького, яка концентровано виражається у постановці проблеми та необхідності її розв'язання.

Про А. Шептицького багато сказано і написано як у період його життя, так і після закінчення його життєвого шляху. Це обумовлено двома складовими. По-перше, активною і різнобічною діяльністю митрополита у різних сферах суспільних відносин. По-друге, періоди, в яких жив і творив А. Шептицький, характеризувалися епохальними змінами та переминами. Насамперед змінами суспільно-політичних устроїв і наслідками цих кардинальних перемін.

Не будемо деталізовано перераховувати всього того, що написано різними авторами про А. Шептицького, а лише назвемо деяких із них, які проводили дослідження й опублікували свої праці в останні періоди. До таких авторів належать: І. Вдовичин, І. Витанович, Л. Гентош, С. Злупко, Я. Грицак, І. Левашова, І. Львова, О. Сліпушко, І. Чорновіл, М. Шулський та інші. Однак у працях названих і неназваних авторів хоча і відтворена титанічна діяльність митрополита, однак стверджувати, що повністю про нього все написано немає об'єктивних підстав. І все це необхідно досліджувати, а одержані результати оцінювати з позицій сьогодення і поглядів у майбутнє. Крім того, необхідно врахувати і те, що цей рік (2015) названо роком А. Шептицького. А, як відомо, в круглі чи напівкруглі дати видатних особистостей слід відзначати насамперед публікаціями про них.

Одночасно варто зауважити, що оцінка життя та діяльності митрополита А. Шептицького привертають увагу не тільки вітчизняних дослідників, але і відомих зарубіжних діячів. Так, зокрема, папа Римський Франциск (липень 2015 р.) оголосив спеціальний декрет про героїчність чеснот митрополита УГКЦ А. Шептицького, що необхідно для здійснення процесу беатифікації.

Метою даної публікації є висвітлення життєвого шляху та діяльності митрополита А. Шептицького і тим самим привернути увагу сучасного покоління до вивчення як його багатовекторної спадщини, так і цей спадок, що залишили нам дослідники про нього.

В різні періоди розвитку суспільних відносин по-різному підходили до оцінки життя та діяльності митрополита А. Шептицького. Так, зокрема, в енциклопедичних виданнях радянського періоду сказано, що: «Шептицький Андрій (1865 - 1944) – глава греко-католицької (уніатської) церкви (з 1900), один з натхненників українського буржуазного націоналізму. Великий поміщик, граф. Служив інтересам Ватикану, німецькому імперіалізму. Боровся за відрив України від Росії. Під час Великої Вітчизняної війни (1941-1945) активно сприяв німецько-фашистським окупантам у поневоленні українського народу, був одним з організаторів дивізії «СС-Галичина» [10, с. 399].

В умовах відновлення української державності, що почалося з 90-х років минулого століття, про А. Шептицького відзначено: «Шептицький Андрей (хресне ім'я Роман Олександр Марія) (1865–1944) –

*Шулський М.Г. - д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

церковний, культурний і громадський діяч, митрополит галицький, архієпископ львівський та єпископ кам'янець-подільський, глава уніатської церкви з 1900. Проводив широку місійну діяльність на Львівщині. Один з ідейних натхненників українського націоналізму. Поміщик, граф. Боровся за незалежний статус Української держави. Виступав проти політики німецьких окупантів у часи Другої світової війни» [8, с. 726-727].

Отже, різні епохи характеризуються розмаїтими підходами до оцінки діяльності тих чи інших діячів. А. Шептицький, як вказують вищенаведені цитати, не є виключенням із цих закономірностей, а лише їх фактичним відображенням.

В епоху соціалізму його діяльність характеризувалася ознаками негативізму, а в період відновлення незалежності України – позитивними ознаками. Особа одна, однак дві взаємопротилежні характеристики. І це обумовлено передусім функціонуванням двох взаємопротилежних світових систем: капіталізму та соціалізму. Не будемо конкретизувати причини таких взаємопротилежних характеристик однієї особи двома протилежними суспільно-політичними устроями. Адже це вимагає проведення значних за обсягом і глибоких за суттю наукових досліджень, результатів яких хватило б для написання окремої дисертації. Наша публікація обмежена рамками дослідження та обсягом сторінкового обчислення.

Про А. Шептицького, як згадувалося вище, багато сказано та написано. Серед багаточисельних писань про нього ми більш глибоко використаємо лише три джерела. Чим обумовлений такий підхід? По-перше, А. Шептицький віднесений до тих діячів світового рівня, які змінили світ. Про це сказано у праці І.Ю. Левашової, яка побачила світ у 2011 р. і надрукована у м. Донецьку: ТОВ «Глорія Трейд» [3, с. 670-673]. По-друге, працю І. Франка «Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм. Уваги над пастирським посланієм митрополита А. Шептицького «О квестії соціальній» [4, с. 377 - 400]. По-третє, публікацію Л. Гентош: «Як Шептицький піднімав український бізнес» [5, с.3]. До речі зауважити, що І. Франко був особисто знайомий з А. Шептицьким і його ім'я також занесено в книгу «Вони змінили світ» [3, с. 668-670]. Крім того, варто підкреслити, що імена цих двох видатних діячів представлені у книзі Золотої української еліти [6].

Характерним у цих обставинах є те, що А. Шептицький здійснював свою діяльність в основному на теренах Західної України, а книгу «Вони змінили світ» підготовлено у м. Донецьку. Тут Схід і Захід разом, особливо це важливо в умовах здійснення складних воєнізованих процесів на сході України (Донецька та Луганська області).

Отож, у проведенні оцінки життя та діяльності А. Шептицького ми використаємо в основному три названі вище джерела із застосуванням діалогової форми викладу матеріалів. Суть цього методичного підходу полягає в тому, що ми формуємо питання, а конкретні відповіді на них знаходимо у досліджуваних працях. Тобто діалектично поєднуємо сьогодення із минулим у відтворенні реальної дійсності колишніх періодів.

В матеріалах таблиці 1 відображено початкові життєві кроки А. Шептицького, походження його роду, роки навчання, періоди діяльності тощо.

Таблиця 1

Перші кроки життя і навчання А. Шептицького

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тексту зазначеного джерела
1	2	3
1	Коли, де і в якій сім'ї народився А. Шептицький?	Митрополит Андрій Шептицький народився 29 липня 1865 р. у селі Прилбичі, що на Яворівщині поблизу Львова, у сім'ї графів Івана Шептицького й Софії з роду Фредрів. Під час хрещення його назвали Романом Марією Олександром
2	З якого роду походив його батько?	Батько його, Іван Шептицький, походив з древнього лицарського роду Сасів, що одержав свою шляхетність від самого Данила Галицького за особливі заслуги перед князівством
3	Що відбулось з родом Шептицьких у наступні століття?	Правда, ще в XVII – XVIII ст. рід цей через шлюби з поляками повністю ополячився. Хоча, як стверджують джерела, батько пам'ятав про своє українське коріння, про славних предків, серед яких було чимало громадських і духовних діячів, пам'ятав історію й народні традиції
4	Перші роки життя і навчання А. Шептицького?	З дитинства хлопчик відрізнявся великою вразливістю й особливою побожністю. Успішно закінчивши в 1883 р. навчання в краківській гімназії Св. Анни, він оголосив, що хоче поступити в чернечий орден Василіан
5	Як поставився батько до намірів А. Шептицького?	Сім'я була католицькою, і тому бажання Романа перейти в греко-католицьку віру здалося для батька неприйнятним. Щоб син одумався, батько наполіг на проходженні ним військової служби й отриманні вищої освіти

продовження табл. 1

1	2	3
6	Як здійснювалось бажання батька?	У кавалерійському полку юнак прослужив недовго – захворів на скарлатину, що дала ускладнення на суглоби. Потім, він навчався на юридичному факультеті Краківського й Вроцлавського університетів і 1888 р. отримав науковий ступінь доктора права, що давало йому більші можливості
7	Який шлях все-таки обрав А. Шептицький?	Але обрав інший шлях і поступив до Монастиря отців Василіанів у Добромилі. У чернецтві прийняв ім'я Андрій. Після закінчення навчання одержав наукові ступені доктора теології й доктора філософії

Джерело: авторська розробка на основі [3, с. 670]

Отже, народився майбутній митрополит у Галичині – 29 липня 1865 р. на Яворівщині, у селі Прилбичі у графській сім'ї. Його рід бере початки від періоду князювання короля Данила Галицького (1253-1264). Як відомо, історичні зміни впливають на розвиток всіх без виключення суспільних явищ. Особливо це проявляється у сферах людських відносин. Скажімо, зміни державних устроїв на цих чи інших територіях істотно впливають на стан окремих родів, котрі під впливом дії цілого комплексу різноманітних факторів поступово та динамічно трансформуються у структури правлячої верхівки, яка розширює свій вплив передусім на підкорені території інших держав. Втрати державності супроводжуються асиміляційними процесами окремих родів. Саме ці процеси і відбулись з одним із найстаріших боярських родів Галичини.

Не оминула сім'ю Шептицьких проблема дітей і батьків – діти мають свої прагнення, а батьки з цим не завжди згодні. У 1883 р. Р. Шептицький після закінчення «гімназії св. Анни оголосив, що хоче поступити в чернечий орден Василіан. Сім'я була католицькою, і тому бажання Романа перейти в греко-католицьку віру здалося для батька неприйнятним» [3, с. 670]. Батько думав, що в процесі проходження військової служби син змінить свої прагнення. Незважаючи на те, що «обов'язкову військову службу Р. Шептицький відбував у привілейованому полку імені принца Гесенського», однак вона все-таки «перервалася через запалення суглобів після перенесення у важкій формі скарлатини. Відтоді розпочалася хвороба ноги» [1, с. 192]. Далі були роки навчання в Краківському та Вроцлавському університетах, згодом «поступив до монастиря отців Василіан у Добромилі. У чернецтві прийняв ім'я Андрій» [3, с. 670]. Подальша священницька діяльність А. Шептицького відображена в таблиці 2. Наведена інформація дає підстави стверджувати, що він пройшов шлях від священника (1892) до митрополита (1900).

Таблиця 2

Священницька діяльність А. Шептицького

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із зазначеного джерела
1	Якими ознаками характеризувались перші кроки священницької діяльності А. Шептицького?	У 1892 р. став священником у Перемишлі, згодом – магістром молодих ченців у Добромилі (1892-1896), а з 1896 р. – ігумен монастиря святого Онуфрія у Львові. Якийсь час був професором теології в Христинополі (тепер Червоноград Львівської області)
2	Подальші кроки діяльності А. Шептицького на священницькій ниві?	У 1899 р. імператор Франц Йосип I іменував Шептицького Станіславським єпископом, а Папа Римський Лев XIII затвердив це рішення. У 1900 р., після смерті митрополита Юліана Куїловського, Папа Римський призначає Шептицького митрополитом галицьким і львівським. Протягом усього свого 44-річного архієрейства А. Шептицький піклувався про українську культуру
3	Що він вніс нового в діяльність Греко-Католицької церкви?	Він став одним з перших вищих ієрархів Греко-Католицької церкви, що почав використовувати в спілкуванні з віруючими народну мову, створив апостольський вікаріат для греко-католицької церкви й домігся будівництва двох греко-католицьких церков у Боснії й Герцеговині
4	Що зробив А. Шептицький для емігрантів-українців та для жителів Галичини?	У 1907 р., завдяки його старанням, був призначений єпископом для віруючих Сполучених Штатів Америки, а в 1912 р. – і для українців у Канаді. За його участі відкривалися навчальні заклади й лікарні, було створено Церковний музей у Львові й зібрано одну з найбільших у Європі колекцію іконопису

Джерело: авторська розробка на основі [3, с. 670-671]

Щодо ім'я Андрій. У працях про Р. Шептицького зустрічається інше ім'я – Андрей. Ім'я Андрій згадується не тільки у творах у радянського періоду, але у працях І.Ю. Левашової (2011 р.) [3], І. Франка [11]. Зважаючи ці обставини ми співставили, яке ім'я зустрічається частіше «Андрій» чи «Андрей» і дійшли висновків, що ім'я «Андрей» більш поширене, ніж «Андрій». Із-за цих обставин, ми вважаємо, що слід використовувати при здійсненні досліджень життя і діяльності Р. Шептицького ім'я «Андрей».

Діяльність А. Шептицького далеко виходила за межі суто священицької діяльності. Матеріали, що наведені у таблиці 3, підтверджують сказане.

Таблиця 3

Діяльність А. Шептицького в період Першої світової війни

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тексту зазначеного джерела
1	Що відбулось з А. Шептицьким після взяття Львова російськими військами?	Після взяття Львова митрополита Андрія Шептицького за антиросійську пропаганду й підтримку цесаря заарештували, вивезли до Києва, потім заслали в Курськ, а пізніше перевезли в суздальський Спасо-Євфиміївський монастир
2	Які події відбулись після Лютневої революції в Російській імперії?	Лютнева революція 1917 р. принесла митрополитові звільнення. Після поразки Австро-Угорщини й Німеччини в Першій світовій війні почався розпад Австро-Угорщини, а 1 листопада 1918 р. на території Західної України було проголошено незалежну державу зі столицею спочатку у Львові, потім у Станіславові (нинішній Івано-Франківськ)
3	Як ставився А. Шептицький до утворення ЗУНР і як відносилися поляки до цих процесів?	Молоду державу підтримував і Андрій Шептицький. Водночас поляки, які становили 25% населення спірних територій, але які звикли вважати всю Галичину польською землею, сподівалися на її приєднання до Польщі
4	Які дії здійснював А. Шептицький після здійснення Акту Злука ЗУНР з УНР?	У 1919 р. Шептицький виїжджає зі Львова до Рима, і завдяки йому Ватикан на чолі з Папою Бенедиктом XV визнає УНР. З Рима він їде до Парижа і Бельгії, і там також заручається підтримкою й визнанням своєї держави
5	Як оцінював і як діяв А. Шептицький щодо процесів, що відбувались у Радянській Україні?	Шептицький бачив, що відбувається в Радянській Україні, й в 1933 р. він видав послання, у якому засудив штучний голод, влаштований більшовиками, і організував збір коштів на допомогу голодним

Джерело: авторська розробка на основі [3, с.671]

Перш за все слід відмітити, що Перша світова війна внесла кардинальні зміни в його життя і діяльність. Після взяття м. Львова російськими військами А. Шептицького було заарештовано за антиросійську пропаганду і вислано із Києва у різні куточки Російської імперії. Революційні зміни, що відбулись у Росії у 1917 р. сприяли його звільненню та поверненню на терени Західної України, де він приймає активну діяльність у процесах, що відбувались. А події відбувались епохальні. На уламках двох найбільших імперій світу (Російської і Австро-Угорської) утворювались нові незалежні держави.

Українці, що проживали на території цих двох монархій, не залишалися поза межами державотворчих процесів, а прийняли активну участь в них. Так, зокрема, на теренах Західної України була утворена Західноукраїнська народна республіка (ЗУНР), де «проводилась політика незалежної держави. У січні 1919 р. об'єдналась з «Директорією» [8, с. 193].

А. Шептицький привітав створення цих молодих держав і почав проводити інтенсивну роботу щодо визнання об'єднаної Української народної республіки країнами Західної Європи. Відповіді на 4-те питання, що представлено в таблиці 3, є тому підтвердження. Його зусилля на ниві державотворчих процесів увінчалися успіхами. Так, зокрема, він домогся, що Ватикан на чолі з Папою Бенедиктом XV визнає УНР, а також «залучається підтримкою й визнанням своєї держави» Францією і Бельгією.

Після невдалих спроб побудови незалежної держави, території України опинилися під впливом сусідніх держав. А. Шептицький в цих умовах пильно стежив за подіями, що відбувались у 20-их і 30-их роках минулого століття на окупованих територіях. Зокрема, його дуже турбували події, що відбувались в Радянській Україні і які характеризувалися значними соціальними потрясіннями в результаті штучно організованого більшовиками голоду на початку 30-х років ХХ століття. Митрополит в своїм посланні «засудив штучний голод, влаштований більшовиками, і організував збір коштів на допомогу голодним».

Неабиякий інтерес у житті та діяльності А. Шептицького представляє період Другої світової війни. Інформація про це наведена у таблиці 4. Не будемо деталізовано представляти цей табличний матеріал, адже його складові повною мірою дозволяють оцінити всебічну, інколи і ризиковану діяльність митрополита. Однак у загальних рисах децю зазначимо. Це передусім як радянська влада, що прийшла на терени Західної України у 1939 р, поставилася до родини Шептицьких? Відповідь на 1-ше питання таблиці 4 свідчать на жорстокість органів влади до родини. Вони не тільки нищили живих осіб, але поглинулися над усипальницею Шептицьких, розорили маєток, знищили цінні древні документи. Доречно нагадати, що така трагічна доля спіткала не тільки родину Шептицьких, але й багатьох інших як відомих, так і маловідомих українських родин.

А. Шептицький, як і багато українських діячів надіялися, що зміна влади принесе полегшення для людей, адже була віра, що німці підтримують створення незалежної України. Хоча відновлення державності було проголошено, створено уряд, митрополит «навіть направив Гітлерові вітальну телеграму», проте «надія не виправдалася і розчарування настало швидко». А. Шептицький

приходить до висновку, «що німецька влада є злою, майже диявольською, причому набагато більшою мірою, ніж більшовицька влада».

Таблиця 4

Діяльність А. Шептицького у період Другої світової війни

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тесту зазначеного джерела
1	Як поставилася радянська влада до родини Шептицьких?	У 1939 р. у Прилбичах брата А. Шептицького Лева, його дружину, всіх членів сім'ї й селян, які працювали в Шептицьких, – усього 13 осіб, було розстріляно працівниками НКВС; над родовою усипальницею Шептицьких було скоєно наругу, сімейний маєток Шептицьких було розорено, знищено цінні древні документи
2	Як А. Шептицький сприйняв проголошення Акту відновлення української державності 30 червня 1941 р.?	30 червня німці ввійшли до Львова, представники ОУН у той же день проголосили Акт відновлення української державності й сформували український уряд. Віра у відтворення була настільки велика, що Шептицький навіть направив Гітлерові вітальну телеграму
3	Як він оцінював дії німців після проголошення Акту відновлення української державності?	Надії не виправдалися, і розчарування настало швидко. З гіркотою й болем писав глава греко-католицької церкви в серпні 1942 р. у листі до Папи Римського: «Нині весь край згодний з тим, що німецька влада є злою, майже диявольською, причому набагато більшою мірою, ніж більшовицька влада..»
4	Як ставився А. Шептицький до політики геноциду євреїв?	Підаючись смертельній небезпеці, Шептицький ховав у монастирях сотні євреїв, урятував кілька сімей рабинів, відкрито засуджував у проповідях політику геноциду. Вдячні євреї поставили пізніше Андрію Шептицькому пам'ятник у державі Ізраїль
5	Яку позицію займав А. Шептицький після приходу радянських військ до Львова?	27 серпня 1944 р. Львів зайняли радянські війська. Митрополит звернувся до Української повстанської армії припинити збройну боротьбу й знову пише листа – цього разу Сталіну, і відправляє делегацію до Москви
6	Що писав А. Шептицький у листі до Й. Сталіна?	У цьому «панегірику» звучать слова: «Після переможного походу від Волги до Сяну й далі Ви знову приєднали західні українські землі до Великої України. За здійснення заповітних бажань і прагнень українців, які століттями вважали себе одним народом і хотіли бути об'єднаними в одній державі, приносить Вам український народ щире вдячність»

Джерело: авторська розробка на основі [3, с.672]

Отже, зміна одних режимів іншими не принесла позитивних змін. Безумовно, ці процеси не могли істотно змінити соціально-економічний стан населення Галичини, адже у сферах суспільних відносинах існує певна закономірність, яка підтверджена багатомісячною історією людства – окупант завжди є окупантом і його ціль завжди одна – задовольнити свої потреби за рахунок підкорених народів. Так було у минулому, так є сьогодні і навряд чи це зміниться у майбутньому.

В період окупації галицького краю німцями А. Шептицький проводив досить ризиковану діяльність щодо спасіння євреїв, відкрито засуджував політику геноциду, підтримував національно-визвольний рух тощо. З приходом радянських військ до Львова 27 липня 1944 р. (в матеріалах таблиці помилково вказано 27 серпня 1944 р.) митрополит намагався пом'якшити протистояння протиборчих сторін (зокрема радянської влади й Української повстанської армії). Незважаючи на його миролюбну політику, відправлення делегації до Москви, написання «панегірика» до Сталіна з відзнакою його заслуг щодо «здійснення заповітних бажань і прагнень українців», досягти бажаного взаєморозуміння з органами радянської влади не вдалося. Далі події розвивалися стрімко. 1 листопада 1944 р. помер А. Шептицький (на похоронах все-таки був вінок від влади), а в березні 1946 р. було припинено діяльність Української греко-католицької церкви. Однак, ми не будемо деталізовано аналізувати ці процеси, адже це тема іншого напрямку дослідження і в її складових А. Шептицький не брав участі. Все проходило поза межами його життя і діяльності і, отже, поза рамками нашого дослідження. Земне життя митрополита закінчилось, а діяльність припинилася.

Оцінку діяльності А. Шептицького давали видатні особистості, які жили та творили як у період життєдіяльності митрополита, так і ті, які досліджували його діяльність після його земного життя. Результати одних і других мають важливе значення для сьогоденних дослідників діяльності глави Греко-Католицької церкви, який упродовж 44-років її очолював. Проте, на наше переконання, в цих аспектах особливе значення мають праці тих діячів, які особисто знали А. Шептицького й описували його діяльність. Серед особистостей цих процесів виділяється постать І. Франка, який не тільки зустрічався з митрополитом, але детально досліджував його праці. Зокрема, наукова праця Великого Каменяря: «Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм. Уваги над пастирським посланієм митрополита А Шептицького «квестії соціальній» є переконливими аргументами цьому твердженню [11].

Враховуючи саме ці аспекти, ми визначались з обранням цієї праці І. Франка для проведення оцінки діяльності митрополита А Шептицького. Зібраний і певним чином оброблений матеріал у діалоговій формі представлений в таблиці 5. Великий Каменярь оцінку діяльності митрополита почав із періоду, коли

А. Шептицький очолив Греко-Католицьку церкву (1900). З початку митрополичої діяльності почав інтенсивну роботу щодо кардинальних змін, тобто, як стверджує І. Франко, «почав призвичаювати нас до іншого тону, інших форм, іншого характеру». Характерна особливість перетворень митрополита полягала в тому, щоб «замість запліснівшої псевдоцерковщини, якою промовляли його попередники, ... він пише свої листи галицько-руською народною мовою, а декуди... не цурається промовляти діалектом».

Таблиця 5

Діяльність митрополита А. Шептицького в оцінці І. Франка

№ п/п	Питання, сформовані нами	Відповіді із тексту вищевказаного джерела
1	З чого почав А.Шептицький свою діяльність, вступаючи на пост митрополита?	Єпископ, тепер митрополит Андрій Шептицький від самого свого вступлення на єпископство почав призвичаювати нас до іншого тону, інших форм, іншого характеру, який панує в його посланнях
2	В чому суть впроваджених ним змін?	Почати з того, що замість запліснілої псевдоцерковщини, якою промовляли його попередники, тобто дивоглядної мішанини церковнослов'янської лексики з новочасною морфологією, він пише свої листи чистою галицько-руською народною мовою
3	Врахування діалектів у промовах А.Шептицького до прихожан	А декуди, прим., у голоснім посланні до гуцулів, не цурається промовляти навіть діалектом – річ, досі нечувана у наших церковних достойників, які в своїм обмеженні вважали себе, мабуть, не лише владиками душ, але також владиками мови, яку вважали дозволеним калічити та перекручувати по своїй уподобі
4	Ще в чому А. Шептицький проявив новаторські зміни?	Митрополит Андрій іще в однім пункті став новатором. Він не промовляє так, як його попередники, звисока, авторитетно, напущеним і ніби маєстатичним тоном, не ходить на ходільницях і не «возвіщає», а говорить попросту, як рівний до рівних, як чоловік до людей, радить, упоминає, іноді й полає, не лякаючись ужити енергійного слова, де річ того вимагає
5	Ще що є важливим у його промовах?	Він любить ілюструвати свою промову прикладами з життя, фактами з власної обсервації, і це все дає його посланням те «живе дихання», без якого всяка моралізація завсіди лишається мертвою
6	Ще чим відрізняється А.Шептицький від своїх попередників?	І нарешті, що найважливіше, митрополит Андрій без порівняння більше знає життя, його дійсних інтересів і конфліктів, ніж його попередники, фахові теологи та «римські доктори»
7	Його відношення до науки та складних життєвих питань	При тім він далеко ширше познайомлений і з сучасною наукою і не береться до обговорення складних життєвих питань із тою дитинячою невинністю або тим засобом не стільки здорового, скільки «простого хлопського», тобто зовсім некультурного і неотисаного розуму, який так немилу вдаряв у ніс кожного хоч трохи до науки причасного чоловіка в давнішій нашій пасторальній літературі
8	Як А. Шептицький говорить про вищезгадані речі?	Митрополит Андрій говорить про ті речі як європеєць, він сам думає і силує думати кожного, хто хоче розмовляти з ним
9	В чому проявляється його старання?	Він старається – перший признак справді мислячого чоловіка – класти дистинкції, розрізнення між речами та поняттями, не мішати різнородного, не робити заключень із потоптанням основних правил логіки, не заслонювати браку власних думок і власних понять цитатами з письма святого – або з «отців церкви»

Джерело: авторська розробка на основі [11, с. 378-379]

Досить також звернути увагу на те, що І. Франко був всебічно обізнаний із діяльністю духовенства. Його чисельно-фундаментальні праці про роль духовенства у різних сферах суспільних відносин є тому підтвердженням. Все це в комплексі давало підставу йому об'єктивно підійти до оцінки діяльності А. Шептицького.

Досліджуючи діяльність митрополита, І. Франко називає його новатором. В чому вбачав Великий Каменяр новаторство А. Шептицького? Відповідь на поставлене питання сформовані із Франкових висловлюваннях. Отож, новаторство А Шептицького полягає в тому, що «він не промовляє так, як його попередники ... а говорить попросту, як рівний до рівних, як чоловік до людей». Немаловажність у діяльності митрополита займає те, що «він любить ілюструвати свою промову прикладами з життя, фактами з власної обсервації» і, що найважливіше є те, що він найбільше знає життя, «ніж його попередники, фахові теологи та «римські доктори».

Ще на одну важливу ознаку діяльності А Шептицького – відношення його до науки, звернув увагу І. Франко. Ознайомлення із сучасними на той час науковими досягненнями дало можливість митрополиту глибше проникнути в реальну дійсність, що, у свою чергу, підтверджує його європейську прихильність. Про те, як проводить бесіди А. Шептицький серед людей, Великий Каменяр чітко відобразив у відповіді на 9-те питання таблиці 5.

Наведений матеріал щодо Франкової оцінки новаторської діяльності А. Шептицького відображає основні, однак не всі її складові. Деякі залишилися за рамками наших досліджень, адже дана публікація, як згадувалося раніше, регламентована сторінковим обмеженням. І саме тому ми навели головні складові статті І. Франка, щоб тим самим привернути увагу сучасників до вивчення його праць про митрополита. Однак, звернемо увагу сучасних дослідників на деякі інші проблеми, що висвітлені у Франковій праці. Як відомо, будь-яка особистість – відома чи маловідома, у будь-яких сферах діяльності характеризується не тільки позитивними ознаками у процесах своєї життєдіяльності, а часом і негативними помислами та діями. Отож, поставимо питання, а чи віднайшов І. Франко, досліджуючи життя та діяльність А. Шептицького, ознаки його діянь, з якими Великий Каменяр не погоджувався? Відповімо ствердно та неоднозначно – так віднайшов і відобразив у досліджуєчій праці. І це цілком закономірно й об'єктивно – адже кожна людина, яка інтенсивно працює, часто з використанням новаторських підходів – помиляється. Не допускає помилок та людина, яка нічого не робить і не проявляє інтересу та бажання до праці. А. Шептицький, як показують матеріали досліджень у даній публікації, відзначався активною та новаторською позицією в своїй діяльності у різних сферах суспільних відносин, а її здійснення супроводжувалося не завжди ідеально. І ось І. Франко звернув увагу у своїй праці і на ті сторони життя та діяльності А. Шептицького які, на переконання Великого Каменяра, мали неоднозначний, а часто суперечливий і необ'єктивний характер. Хто проявляє інтерес до цих складових життя та діяльності митрополита може більш деталізовано вивчити Франкову працю. Наша стаття, як відомо, присвячується знаменній даті – 150-річчю від дня народження А. Шептицького. І ці періоди відзначаються, як правило, все тим позитивним, що зроблене досліджуваною особистістю.

Важливо звернути увагу ще на одну характерну особливість життєдіяльності А. Шептицького, а саме: на його економічно-господарську діяльність. З цього приводу наведемо матеріали статті Л. Гентош, в якій автор деталізовано висвітлила цю складову всебічної діяльності митрополита. Безумовно, весь зміст цієї публікації не будемо представляти, а лише відзначимо головне. Отож, А. Шептицький був засновником нафтової акційної спілки «Унія» та «Родова», заінвестував великі кошти (за деякими даними майже 500000 корон) у розвиток підприємства відомого українського архітектора Івана Левинського, був співвласником кондитерської фірми «Фортуна Нова», вклав гроші (4 тис. ам. дол.) у спілку «Perridon's Kolentandel», придбав 19933 морги у Верстлянді на о. Сілт (Німеччина), де вже на той час розбудовувався курорт на березі Північного моря, викупив 1000 акцій Земельного банку у Львові, був великим промотором українського кооперативного руху [4, с. 3]. Ось далеко не повний перелік економічно-господарської митрополічної діяльності. Представлення цих матеріалів обумовлює необхідність постановки питання, а на які цілі витрачалися одержані прибутки? Відповімо на це питання словами Л. Гентош: «Значна частина прибутків витрачалася митрополитом для фінансування великої кількості культурних проєктів та для благодійної допомоги сиротам та бідним, а ціль – виплекати в українській спільності солідарність та відчуття громадського обов'язку» [4, с. 3].

Аналізуючи творчу спадщину А. Шептицького, можна переконатися в тому, що у його працях є багато досить влучних і, що важливо, правдивих висловлювань про різні сторони розвитку суспільства. Деякі із них ми наведемо нижче:

1. Тільки такий народ є багатий і сильний, у якому всі або майже всі (відповідно до свого становища) є заможні.
2. Немного користі з багатств суспільства, коли не розложені вони на всі верстви його, а по можливості, й на всі одиниці рівномірно.
3. А таке розположення їх неможливе без морального закону, який всіх на рівні зобов'язує.
4. Неможливий є економічний закон без моралі, бо неможливий він без суспільного ладу.
5. А суспільного ладу нема, де нема рівноваги прав і обов'язків.
6. Різні люди всіляко можуть думати та говорити про мене. Але я хочу, щоб всі знали і розуміли, що, коли я обнімаю становище митрополита руського, то я ним хочу бути та буду.
7. Мусимо вжити всіх можливих способів до здвигнення промислу, без котрого рільництво в наших часах не може утримуватись.
8. Нехай будучі покоління візьмуть у свої руки торгівлю і промисл. Бо завжди бідним є той народ, який немає свого промислу і в якому торгівлю ведуть чужинці.
9. Рішуче фальшивим єсть занедбування сторони суспільно-економічної. Церква тих речей сучасних і матеріальних не занедбує.
10. Священик, що навіть на жаданє парахіянів не хоче утворити читальні, склепу, шпихліра громадського і прочих, і всім подібним установам єсть противний, не відповідає своєму становиску.
11. Базуйте свою діяльність на принципах Христової науки, ставайте членами «Просвіти», «Рідної школи» та інших світських товариств та дбайте щоб їхня діяльність також була базована на принципах Христової науки та ніколи не робіть, що не в інтересах українського народу.
12. Пропаганда безбожництва взагалі, а особливішим способом в школах і з оглядом молоді є великою ошибкою советської влади на нашій території.
13. І в найнормальнім устрою суспільнім – бувають соціальні труднощі і антагонізми.
14. Досвід учить, що чоловік не легко чим-будь задоволений – завсіди більше бажає.
15. Право власності не єсть нічим іншим, як лиш правом розпоряджуватися якоюсь річею.

16. Суспільність родини, се найпервісній і найприродній елемент, з котрого складається всяка суспільність людства.

17. Капітал не обійдеться без праці, а праці потреба капіталу.

18. Священик, котрий би підкопував у народа повагу до іншого, рішучо шкодив би справі і помагав би противникам.

19. Питання соціальні – се питання трудні до розв'язання, на котрі потреба правдивої науки.

20. Тим мусить бути економічна праця духовенства, бо і взагалі всі добра дочасні суть лише средство до досягнення дїбр вічних.

21. Поміч економічна, матеріальний добробут, се лишень частка того, що душпастир хоче вірним передати.

Отже, наведені висловлювання митрополита А. Шептицького відображають різні сфери суспільних відносин. Вони були слухними, коли він жив і здійснював різнобічну діяльність, не втратили актуальності в умовах сьогодення і, на наше переконання, будуть цінним дороговказом для прийдешніх поколінь у майбутньому.

Закінчимо цю публікацію про А. Шептицького словами із Золотої книги української еліти, в якій про нього сказано: «Митрополит Української греко-католицької церкви, видатний релігійний і політичний діяч ХХ ст. один з найбільших прихильників українського православного католицького єднання. Меценат української культури, член наукового товариства імені Шевченка. Обстоював ідею становлення самостійної, незалежної Української держави» [6, с 538]. Сказано чітко, виражено й об'єктивно. Проте майбутні дослідники більш глибоко та всебічніше розкриють віхи життя і діяльності А. Шептицького і, безумовно, доповнять висловлювання про нього в Золоту книгу української еліти.

Таким чином, дослідження життя та діяльності митрополита А. Шептицького дає підстави стверджувати, що це була видатна особистість, яка внесла помітний вклад у різні сфери суспільних відносин, насамперед духовних. І цілком закономірно та справедливо, що його ім'я занесено у списки Великих українців, що перевернули світ, в Золоту книгу української еліти, його іменем названо вулиці – це далеко не повний перелік всього того, як сучасні нащадки вшановують результати його діяльності.

Характерні особливості життєдіяльності А. Шептицького, як показують результати досліджень, полягають не тільки в тому, що він використовував новаторські підходи у доведенні суті Божого слова до парафіян, але проявив вміння зацікавлювати людей до виконання тих чи інших завдань, особливо соціально-економічного характеру. Наведений у даній публікації матеріал щодо здійснення ним бізнесової діяльності є тому підтвердженням.

Одержані результати дослідження життєдіяльності А. Шептицького хоча і характеризують його різнобічну діяльність, однак, на наше переконання, не повною мірою відображають всю глибину та різноманіття її. Саме із-за цих обставин у сьогоденних умовах виникає об'єктивна необхідність проведення подальших досліджень життєдіяльності митрополита. Це необхідно не тільки для того, щоб більш глибоко вникнути в суть його життя та діяльності, а використати все цінне із його спадщини для подальшого розвитку державотворчих процесів в Україні як у сучасних умовах, так і на майбутнє.

Література

1. Вдовичин І. Андрей Шептицький (1865-1944) / І. Вдовичин // Українські кооператори. Історичні нариси. Книга 1. – Львів: Вид-во «Укоопсвіта» Львівської кооперативної академії, 1999. – С. 191–200.
2. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
3. Вони змінили світ / уклад. І.Ю. Левашова. – Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2011. – 704 с.
4. Гентош І. Як Шептицький піднімав український бізнес / І. Гентош. – Самопоміч, 22–28 лютого 2013 р. – С. 3.
5. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886) / Я. Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с.
6. Золота книга української еліти. Інформаційно-іміджевий альманах у 6 томах. Т.2. – К. : Євроімідж, 2001. – 577 с.
7. Львова І. Праведник на всі часи / І. Львова // Моя сповідь. Газета життєвих історій, № 7 (43), 2015. – С.7.
8. Сліпушко О.М. Україна. Енциклопедичний словник / О.М. Сліпушко. – К. : Аконті, 2008. – 768 с.
9. Українська економічна думка: Хрестоматія / Упоряд. С.М. Злупко. – К. : Знання, 2007. – 704 с.
10. Українська радянська енциклопедія. Видання друге. Том 12. – К. : Головна редакція української радянської енциклопедії, 1985. – 572 с.
11. Франко І. Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм. Уваги над пастирським посланієм митрополита А. Шептицького «О квестії соціальній» / І. Франко // Зібрн. творів: у 50 т. К. Наук. думка, 1986. – Том 45. – С. 377–400.
12. Чорновіл І. 100 видатних Львів'ян / І. Чорновіл. – Львів.: «Тріада плюс», 2009. – 448 с.
13. Шульський М.Г. Соціально-економічна діяльність митрополита Андрея Шептицького / М.Г. Шульський // Розвиток сільських територій. Організаційно-правові форми в сільському господарстві [текст]. Збірник наукових праць економістів-аграрників / За ред. д.е.н., проф. Музики П.М. – Львів: СПОЛОМ, 2013. – С. 431-439.